

Recensioner

Avhandlingar i sociologi

Ida Öun (2012) *Conflict and Concord in Work and Family: Family Policies and Individuals' Subjective Experiences*. Umeå University.

Conflict and Concord in Work and Family explores subjective experiences of work-family conflict and how these subjectivities vary across family policy regimes. Ida Öun finds that subjective experiences, like their underlying realities, depend fundamentally on the institutional and normative environments in which men and women are situated. The manuscript comprises four related empirical studies, written in the form of journal articles, two of which have been published separately. Policy effects are assessed through comparative case studies and multilevel modeling approaches.

“Work-family conflict in the Nordic Countries,” published in the *Journal of Comparative Family Studies*, explores men’s and women’s subjective experiences of work-family conflict in Sweden, Norway, Denmark, and Finland. Although all Nordic countries have relatively generous social provisions for reconciling work and family demands, they do differ in important ways. Ida Öun leverages these differences to examine how specific policies affect perceived levels of work-family conflict. Among the four countries, Finland shows the lowest level of perceived conflict. This may seem ironic, because the Finnish welfare state is also least oriented toward facilitating gender equality in families. But Öun suggests that it may be precisely women’s lower level of integration into the labor force that reduces work-family conflict in Finland. This is a recurrent theme in the manuscript – namely that policies aimed at promoting gender equality do not necessarily decrease work-family conflict. By facilitating female labor force participation, they may in fact lengthen women’s work days, and therefore increase work-family conflict.

In “Rethinking Work-family Conflict,” published in the *Journal of European Social Policy*, Öun and coauthor Anne Grönland problematize the very notion of role conflict by interrogating its relationship to life satisfaction of employed men and women in 15 countries. Interestingly, results suggest that work-family conflict does not always coincide with stress and unhappiness. The authors find that long work hours, small children, and service-sector employment are associated with *both* role conflict and general wellbeing. In other words, role-conflicted people may also be happy people. But, the positive association of role conflict with wellbeing is context dependent. It is found in countries with policy regimes that facilitate dual-earner divisions of household labor. Dual-earner policies encourage divisions of family labor that simultaneously increase work-family conflict *and* possibilities for role expansion and life satisfaction. In countries with policies less supportive of dual earner households, work-family conflict is more often experienced without counterbalancing feelings of

expansion and well-being. Documenting the coincidence of role conflict and life satisfaction in dual-earner countries is a wonderful empirical contribution, especially since scholars generally treat work-family conflict as a negative outcome that can be avoided through implementation of gender-egalitarian social policies.

Differences by gender and class in perceived work-family conflict are the focus of the third empirical chapter. The main argument here is that gender and class differences depend upon institutional and normative context, which in turn depends on prevailing family policy regimes. To assess contextual effects, Öun here compares countries representing each of three regime types: familial (represented by Germany), liberal (United Kingdom) and social democratic (Sweden). Results show interesting cross-national differences in class effects – in particular that class is a more important predictor of perceived work-family conflict in Germany and the UK than in Sweden. Future studies should explore whether this is attributable to cross-class differences in *standards of motherhood* in Germany and the UK. American sociologist Annette Lareau finds substantial differences between middle class parents' "concerted cultivation" and working class parents' "natural growth" approaches to childrearing in the United States. It is possible that childrearing standards are more homogeneous in dual-earner regimes such as Sweden because of nearly universal reliance on nonparental care.

"Is it Fair to Share?" uses data from 22 countries to explore the association between actual divisions of household labor and the perceived fairness of these arrangements within households. The main question is whether this relationship differs across policy regime types. If social policy provisions indeed shape normative understandings, we should see a tighter link between equal sharing of housework and perceived fairness in the more gender-egalitarian dual-earner regime. Results show that equality in the household division of labor is associated with greater perceived fairness in general, but that this relationship is stronger in dual-earner regimes. Öun suggests that this is attributable to a greater sensitivity to inequalities in contexts where egalitarian work and family roles have been introduced. This is yet another example of important (and as yet understudied) feedback effects between norms, policies, and household divisions of labor.

Ida Öun's four studies make important contributions to the literatures on family and comparative welfare states. Family scholars have rarely considered subjective experiences associated with different household arrangements, but have focused almost exclusively on material outcomes of gendered divisions of labor (for example, wages, employment rates, and occupational distributions). When welfare-state scholars have considered policy effects on subjective experiences, they have generally focused on *class* rather than gender relations.

I have three general observations about *Conflict and Concord*. The first concerns *alternative explanations*. One of Öun's main conclusions is that different family policy regimes result in different subjective experiences of work and family. Future studies should explore other macro-level features of countries that might drive the observed variability in men's and women's subjective experiences. Potentially relevant factors

include occupational structures (which affect rates of female labor force participation), ideologies of motherhood and childhood, religiosity, male wages, and organizational arrangements (e.g. school schedules and store opening hours).

A second observation concerns the *directionality* of the relationship between social policy provisions and cultural norms. Ida Öun acknowledges that norms and policies are co-constitutive, but she seems to privilege the policy-to-norms effect in her interpretation of empirical results and in her emphasis on the “politicization of gender equality” in dual-earner policy regimes. Future research should identify the circumstances under which the causal relationship might run one way or the other. Sometimes policies are indeed imposed top-down. For example, childcare provisions supported near-universal female labor force participation in Soviet-era Eastern Europe, and shared experience with these policies has caused enduring changes in East German women’s attitudes toward maternal employment. We also see top-down changes imposed with the expansion of the European Union, which has contributed to diffusion of neoliberal practices and hybridization of some family policies. These institutional and legal changes could cause a gradual convergence in normative ideals of care across EU countries and regime types. But sometimes policy outcomes reflect bottom-up processes (resulting either from progressive social movements or conservative resistance). In these cases, the causal relationship likely runs in the other direction, with norms of care more strongly influencing policy. A relevant example is found in Öun’s discussion of how the normative privileging of home care for small children shaped family policy discourse and policy outcomes in Finland (p. 177). The likelihood that a policy influences norms (as opposed to shaping behavior only) also depends upon how long it has been in effect. Policy incentives to change behavior may affect norms of the next generation, as children observe their parents’ divisions of family labor – which may or may not be regarded as normative by parents.

Closely related to the direction of causality are questions about the *task content* of work and family roles. Countries differ strongly in their dominant ideals of care. In some contexts, full-time maternal care of children, including a home-cooked family meal at noon, are understood as essential to family life; in others, these do not figure into normative expectations and they are not built into social organizations. The point is that difficulty reconciling work and family roles arises not only when structural support (e.g., public childcare) is deficient. It also arises when the roles are themselves more arduous. This raises the question of whether some of Öun’s findings reflect cross-national variability in the *content* of taken-for-granted work and family roles. Might the more proximate reason that German mothers forego full-time employment be that they do not consider this a real option? If it is widely believed that children are better off at home, poor public childcare provisions are partly a product of low demand. It is important, in other words, to problematize the (socially constructed) roles themselves, not only the policies that affect the compatibility of work and family roles.

The sexual division of labor in households remains one of most intractable forms of gender inequality. This is partly due to men’s and women’s taken-for-granted under-

standings about what they should do and what others expect of them. Homemaking standards vary across countries, as do beliefs about the type of care that children need. Dominant cultural understandings are sometimes congealed out of shared experiences with family policies. But policies also reflect preexisting normative understandings of motherhood, childhood and the role of the state.

Conflict and Concord in Work and Family fills an important gap in the literature by theorizing and modeling the subjective dimensions of family divisions of labor and the embeddedness of these subjectivities in the broader social context. Ida Öun provides compelling evidence that macro-institutional arrangements sometimes shape subjective experiences of work and family lives in counterintuitive ways.

Maria Charles, faculty opponent, University of California, Santa Barbara

Marit Grönberg Eskel (2012) *Från slutna institutioner till institutionaliserat omhändertagande*. Karlstads universitet.

De senaste decennierna har flera socialpolitiska reformer genomförts som syftat till att förbättra livsvillkoren för människor med funktionsnedsättning. En konsekvens av detta är att de totala institutionerna är avvecklade och människor med funktionsnedsättning lever i samhället, på liknande villkor som andra medborgare. Men hur mycket har egentligen förändrats? Detta är utgångspunkten för Grönberg Eskels avhandling som handlar om huruvida och på vilket sätt, en grupp personer med psykisk sjukdom/funktionsnedsättning skapar en upplevelse av att vara som andra, samt att relatera analysen till den historiska framväxten av och den nutida synen på psykisk sjukdom/funktionsnedsättning.

Det empiriska materialet består av dokumentstudier och kvalitativa intervjuer. Fyra offentliga dokument av utvärderings- och policykaraktär har analyserats med fokus på hur *människor med psykisk funktionsnedsättning* och deras behov beskrivs samt hur dessa behov skall tillgodoses. Kvalitativa intervjuer har genomförts med tio informanter, samtliga med egen erfarenhet av psykiska funktionsnedsättningar, varav nio deltagit vid två intervjutillfällen och en vid ett, alltså totalt 19 intervjuer. Intervjuerna har handlat om hur informanterna beskriver sig själva, sitt vardagsliv samt sina erfarenheter av olika vård- och stödinsatser. Det empiriska materialet analyseras med hjälp av teoretiska begrepp som schablon, stigberoende, blick, interaktion och stigmatisering.

Grönberg Eskel menar att de föreställningar som i dag finns om människor med psykiska funktionsnedsättningar grundas i gammal och förlegad kunskap. Genom begreppet stigberoende kopplas olika historiska skeenden samman med dagens situation. Startpunkten anges vara 1600-talets tankeströmningar om att dela upp mänskligheten i förnuftiga och oförnuftiga, där de sistnämnda ofta sattes på anstalt. Det är

här, menar Grönberg Eskil, som ett avvikelsefält skapas, något som fortfarande präglar synsättet på människor med psykiska funktionsnedsättningar. En följd av detta är att deras problem definieras som livslånga och av sådan karaktär att de kräver ett totalt omhändertagande, vilket får konsekvenser för hur samhällets hjälpsatser är utformade. Grönberg Eskil slutsats är därför att även om mentalsjukhusen har stängts så fortsätter det institutionaliserande omhändertagandet, om än i nya former.

Grönberg Eskil diskuterar också den individualiseringsprocess som präglar dagens samhälle, där en av konsekvenserna är att strukturella problem förläggs hos individen. Individualiseringen medför också en betoning av det personliga ansvaret som ställer krav på individen att själv söka upp den hjälp som man behöver. Men däremot sker ingen individuell anpassning av olika vård- och stöd insatser utan personer med psykisk funktionsnedsättning behandlas som en homogen grupp. Detta är ytterligare en faktor som bidrar till det som benämns som ett institutionaliserat omhändertagande.

Avhandlingens mest intressanta bidrag är, enligt min mening, analysen av de kvalitativa intervjuerna. Grönberg Eskil beskriver och analyserar på vilket sätt olika arenor och sociala relationer kan hjälpa informanterna att hantera stigmat att vara definierad som psykiskt funktionsnedsatt. Slutsatsen är att de miljöer som beskrivs som icke-stigmatiserande är öppna, tillåtande och offentliga till sin karaktär samtidigt som de präglas av en tydlig regi i form väldefinierade rutiner och ritualer.

Begreppet blick, som är en av avhandlingens analytiska begrepp, förmedlar ofta en negativ bild av människor med psykiatriska problem. Ett av avhandlingens resultat är att "blicken" får fäste hos vissa personer men inte hos andra. Detta analyseras och beskrivs som tre förhållningssätt, där de två första har tydliga kopplingar till Goffmans begrepp primär och sekundär anpassning medan det tredje är en vidareutveckling av dessa begrepp.

Det första förhållningssättet är *anpassning*, vilket kännetecknas av en tydlig identitet som psykiskt sjuk. De sociala kontakterna utgörs av andra personer med liknande problematik och med vård- och omsorgspersonal. Däremot har man ett svagt eller obefintligt privat nätverk. Insjuknandeåldern är låg, runt 20 år. Anknypningen till arbetsmarknaden är svag och utbildningsnivån är låg. Personer med detta förhållningssätt känner osäkerhet inför den egna förmågan att förändra livssituationen och har en bristande framtidstro.

Det andra förhållningssättet benämns som *expert*, vilket syftar till att man försöker att motarbeta de negativa konsekvenserna av identiteten som psykiskt funktionsnedsatt. Detta sker genom att skaffa kunskap om sjukdomen och dess konsekvenser och hur vård- och stödsystemen fungerar. De psykiska problemen ses inte avgörande för den personliga identiteten utan hanteras som ett av flera problematiska tillstånd som kan uppkomma under livet. Personer med det här förhållningssättet har tidigare haft en etablerad roll på arbetsmarknaden, ofta i en skapligt hög position. De har också en tydlig social tillhörighet utanför vård- och omsorgssystemen, vilket gör att man ser ett alternativ till rollen som patient.

Det tredje förhållningssättet kallas *distansering*, vilket innebär att man inte har tillägnat sig en identitet som psykiskt funktionsnedsatt. De psykiska problemen ses som

en del av livet och benämns i termer av personlig utveckling. Här använder man sig av olika hjälpinsatser på ett sätt som man själv bestämmer och ofta i begränsad omfattning. Där finns ett stödande privat nätverk som kännetecknas av en tillåtande attityd till psykiska problem. Man har en stor tilltro till sina möjligheter och den egna kompetensen.

Det här är en avhandling som uppmärksammar ett intressant och angeläget ämne, nämligen hur en utsatt grupp människor erfar och hanterar kategoriseringen och stigmatiseringen som psykisk funktionshindrad. Men avhandlingen präglas av vissa problem, inte minst när det gäller dokumentanalysen som svajar betänkligt när det gäller tillvägagångsätt och analys. Det finns också vissa oklarheter när det gäller användningen och tillämpningen av några av de analytiska begreppen, speciellt schablon och stigberoende. Grönberg Eskel drar också en del slutsatser där det är oklart huruvida de vilar på empirisk grund.

Men avhandlingen har också stora styrkeområden. I metodavsnittet finns en intressant diskussion *rörande* etiska aspekter av att bedriva forskning om en grupp som betraktas som "svag och utsatt". Grönberg Eskel visar också stor förmåga att analysera sitt intervjumaterial med hjälp av några av Goffmans centrala begrepp. Detta märks tydligt när olika aspekter av den sociala situationen problematiseras i förhållande till stigmatisering och delaktighet. Grönberg Eskel visar dessutom prov på begreppsutveckling som visar sig i beskrivningen av de tre förhållningssätten. Genom detta lämnar avhandlingen ett *värdefullt bidrag till forskningen inom området*.

Elisabeth Olin, fakultetsopponent, Göteborgs universitet

Stina Fernqvist (2013) *En erfarenhet rikare? En kvalitativ studie av barns strategier och barnfattigdomens villkor i välfärdsstaten*.

Acta Universitatis Upsaliensis.

Att växa upp i knappa ekonomiska omständigheter sätter spår i barns och ungas liv, även om de i ett rikt land som Sverige självfallet är annorlunda än i många fattigare länder. Konsekvenserna är i första hand relationella och sociala. Det kan handla om oro och omsorg om andra familjemedlemmar, att förstå sig själv som en utgiftspost eller att gömma undan tecken på fattigdom för kompisar och i skolan.

Stina Fernqvist utgår i sin avhandling om barnfattigdom från en relativ fattigdomsförståelse och definierar fattigdom som sådan brist på ekonomiska resurser som får sociala och materiella följder. Hon diskuterar barnfattigdom dels som en välfärdsstatlig fråga om hur barn positioneras i den svenska välfärdsstatliga kontexten och hur detta påverkar barns egen förståelse av och förhandlingar kring fattigdom. Hon diskuterar hur barn positioneras i relation till den sk. Arbetslinjen, som står för den svenska välfärdsstatens aktiverande och disciplinerande arbetsmarknadspolitik.

Huvudfrågan i avhandlingen gäller ändå hur barn förstår och hanterar knappa ekonomiska omständigheter och hur den diskursiva positionen 'fattigt barn' får betydelse för barns identitetsskapande. Fernqvist knyter an till i första hand kvalitativ forskning om barns erfarenheter, strategier och förhandlingar som kan länkas till barns identitetsarbete och aktörskap. Hon har valt att inhämta kunskap om dessa genom att intervjua barn. Materialet består av intervjuer och uppföljningsintervjuer med barn i åldern 6–17 år som lever i familjer som har erhållit ekonomiskt bistånd. Att vända sig till barnen direkt motiveras med att tidigare forskning påvisat att barns och föräldrars strategier för att hantera ekonomisk utsatthet skiljer sig från varandra och att vuxna inte nödvändigtvis känner till hur barn resonerar om saken.

Avhandlingen är förankrad i barndomssociologisk forskning som framställs som ett alternativ till förståelsen av barn och barndom i termer av utveckling och utvecklingskedan. Fernqvist betraktar barndomen i ett här-och-nu-perspektiv och inte som en förberedelse för att bli vuxen. Familialiseringen, ett annat dominerande perspektiv, i vilket barn primärt betraktas genom sin familjetillhörighet och som en tilläggsbestämmelse på den vuxnas situation granskas kritiskt. Begreppet är besvärligt eftersom det tenderar att dölja barnets situation. Det är många begrepp som samsas i avhandlingen. Det mest centrala är barnpositionen som syftar såväl på barndomen som social struktur och som situerad identitet som förhandlas i vardaglig interaktion. Som kännetecken för barnpositionen nämns befrielse från ansvar, beroende av vuxna, sårbarhet och underordning. Fernqvist är intresserad av det handlingsutrymme som barnpositionen ger, dvs. vilka handlingar som ses som lämpliga och naturliga för denna åldersposition. Andra centrala begrepp är aktörskap och delaktighet, vilka ger barnet möjlighet att handla och påverka. Med hjälp av begreppet strategi undersöker Fernqvist dolda och uttalade förhållningssätt och erfarenhetsbaserade handlingar som relaterar till familjens ekonomiska situation.

Avhandlingen består av fyra artiklar och en sammanfattande kapp.

Artikel I: (Inter)active Interviewing in Childhood Research: On children's Identity Work in Interviews. Artikeln är ett ambitiöst bidrag till den metodologiska diskussionen om intervjun som social interaktion och om barns kompetens att ingå i den. Fernqvist refererar här till Gubrium och Holstein och deras begrepp 'den aktiva intervjun'. Intervjun betraktas som en arena för förhandlingar om identitet och självpresentation, där både intervjuaren och den intervjuade är aktiva i produktionen av ny kunskap. Fernqvist kombinerar den aktiva intervjun med Goffmans begrepp 'inramning' (framing), i syfte att studera hur det att leva i knappa ekonomiska omständigheter präglar barns identitetsarbete. Inramning förstås som intuitiva strategier för att tolka och hantera en situation. Fernqvist särskiljer mellan en vuxenlik ansvarsram och en ram som uttrycker frihet från ansvar, mera i enlighet med den kulturella barnpositionen. Hur barnen svarar tolkas som strategier för att 'göra ålder' och som ett sätt att få åtminstone en viss kontroll över situationen. Fernqvist reflekterar också över makt- och andra asymmetrier som ramar in intervjusituationen, i relation t.ex. till kön, klass och ålder.

Artikel II: Redefining participation? On the positioning of children in Swedish welfare benefits appeals. Artikeln diskuterar barns positionering i den svenska välfärdsstaten. Fernqvist frågar sig vilken barndomsförståelse som finns inbäddad i välfärdsstatliga interventioner, såsom hanteringen av ekonomiskt bistånd. Hon kritiserar välfärdsforskningen och dess framtidsinriktning för att inte beakta barnets position och barnets tillgång på resurser här och nu, *som barn*. Materialet utgörs av protokoll från länsrätter gällande ansökningar om försörjningsstöd, och hur barn beskrivs i dessa. Fernqvist särskiljer tre teman i analysen av materialet. Det första är att barnen representeras av sina föräldrar, vilket understryker barnens ställning som beroende. Ett viktigt tema är hur barnen upplever ekonomisk utsatthet medan de är barn, snarare än att fokusera på om stödberoendet går i arv till nästa generation. Det tredje temat tar fasta på spänningar mellan Arbetslinjen, som betonar rättigheter och skyldigheter i relation till arbetsmarknaden å ena sidan, och familjediskursen, som understryker föräldrars skyldigheter att ha omsorg om sitt barn å andra sidan.

Artikel III: Barns strategier och ekonomisk utsatthet – knappa resurser som utgångspunkt för en förhandling av positionerna i familjen. Fernqvist diskuterar hur barn tolkar sin position i ekonomiskt utsatta familjer och hur de förhandlar om sin familjposition, kopplat till ansvar och rättigheter. Artikeln har fokus på barns strategier och aktörskap. Ett centralt argument är att familjernas finansiella situation utmanar sättet på vilket barnpositionen traditionellt förstås. Ett annat är att barnpositionen är annorlunda än vuxenpositionen i termer av makt, aktörskap och tillgång till resurser. Barnens handlingar tolkas som strategier för anpassning till eller utmaning av barnpositionen. Fernqvist gör en liknande uppdelning som i artikel I mellan strategier som betonar ett vuxenlikt ansvar och 'tonårsstrategier' som för sin del markerar de egna behoven och föräldrarnas oförmåga att uppfylla dem.

Artikel IV: Joining in on different terms – dealing with poverty in school and among peers. Artikeln handlar om hur barn upplever och hanterar ekonomisk utsatthet och fattigdomens synliga uttryck i skolan och i jämnåldersgrupper. Barn strävar till att gömma undan eller omförhandla tecken på ekonomisk utsatthet. Att frivilligt utesluta sig själv från sociala evenemang som kan medföra ekonomiska utgifter är en strategi som används för att dölja familjens ekonomiska trångmål. Barnen skapar hierarkier på basen av olikhet och använder subtila metoder för att göra någon uppmärksam på sin brist på finansiella resurser. Maktmekanismer i relationerna mellan jämnåriga kan leda till upplevelser av inneslutning och uteslutning. Barnen positionerar sig som observatörer snarare än delaktiga när det gäller fattigdom. Fattigdom är något som finns någon annanstans och i en annan tid. I artikeln diskuteras stigmabegreppets relevans kritiskt.

Stina Fernqvists avhandling är rik på observationer om hur barn lever med ekonomisk utsatthet och hur de förhandlar om sin position. Avhandlingen är begreppslikt ambitiös, men Fernqvist behärskar inte helt användningen av de många begreppen och deras inbördes relationer. Begreppen glider ibland in i varandra så att en och samma handling ibland kallas för strategi, ibland position och ibland ram. Mot bakgrunden av den mångfald av diskurser som korsar dagens barndom känns det också lite

främmande att i utgångspunkten slå fast vad en barnposition innebär. Man kan diskutera om attributen är så entydiga idag och om barnpositionen faktiskt kan betraktas som så motsatt den vuxna positionen. Jag hade också önskat att Fernqvist i större utsträckning skulle ha använt sig av de metodologiska redskap som hon förtjänstfullt utvecklar i den första artikeln också i analysen av materialet i de andra artiklarna. Jag tänker speciellt på samspelet mellan intervjuaren och den intervjuade i den gemensamma produktionen av kunskap.

Mycket av avhandlingens förtjänster ligger i sättet att synliggöra och sätta namn på något som Fernqvist kallar ”en hal problematik”. Barnfattigdomen är ett dolt fenomen som det är svårt att få syn på. Barn omgärdas av all slags ideologiskt legitimerade skyddsvallar och stötdämpare som skall hindra dem från att konfronteras med följderna av ekonomisk utsatthet. Forskningsuppgiften har bjudit på många etiska och metodologiska utmaningar som Fernqvist har gett sig i kast med på ett sensitivt och reflekterande sätt.

Harriet Strandell, fakultetsopponent, Helsingfors universitet

Jan-Magnus Enelo (2013) *Klass, åsikt och partsympati. Det svenska konsumtionsfältet för politiska åsikter*. Örebro Studies in Sociology.

Jan-Magnus Enelos avhandling behandlar relationen mellan klass och politik. Närmare bestämt studerar den hur politiska åsikter och partsympatier förhåller sig till kulturella och ekonomiska resurser. Med ett Bourdieu-inspirerat angreppssätt analyseras data från den senast tillgängliga svenska valundersökningen (2006). Data analyseras med hjälp av en form av geometrisk dataanalys (multipel korrespondensanalys) vars viktigaste resultat är grafiska representationer av observationer eller variabelvärden, utlagda i ett flerdimensionellt rum.

Så utrustad ger sig Enelo i kast med att analysera det svenska politiska åsiktsfältet. Många intressanta fynd redovisas. Ett sådant, som kanske inte ges den uppmärksamhet det förtjänar, är den sociala variationen i förmågan att överhuvudtaget ha en åsikt. Enkelt sammanfattat är det så att ju mer komplicerad en politisk fråga är, desto större blir klasskillnaderna i andelen ”vet ej”-svar i undersökningen.

Bland dem som ändå faktiskt kan avge en åsikt finner Enelo – i likhet med tidigare forskning – att det finns en tydlig skillnad mellan en socio-ekonomisk och en socio-kulturell dimension. Socio-ekonomiska frågor handlar om fördelning, om välfärdsstat och inkomstomfördelning. Socio-kulturella frågor handlar om auktoritarism kontra liberalism på områden som rör livsstil, sexualitet och levnadsnormer. Men till skillnad från tidigare forskning menar Enelo sig finna att den senare dimensionens ena pol består av två, delvis särkopplade, dimensioner. Den ena är det moralkonservativa förhållningssättet, där frågor kring moral och livsstil, ofta kopplade till sexualitet

och familj, är centrala. Den andra är den kulturkonservativa hållningen, där nationen och dess (hotade) värden står i centrum. Den som är konservativ vad gäller den ena aspekten behöver alltså inte vara det vad gäller den andra, medan den som är liberal i det ena avseendet tenderar att vara det även i det andra.

Enelo finner inte mindre än sju distinkta åsiktskonstellationer, eller kluster, i den svenska befolkningen: (a) en socio-kulturellt liberal vänster; (b) en socio-kulturellt liberal höger; (c) en kulturkonservativ höger; (d) en moralkonservativ vänster; (e) en kulturkonservativ vänster; (f) en socio-ekonomisk vänster, samt (g) en neutral grupp. Man finner en stor yrkesspridning i detta åsiktsfält: kapitalvolym och kapitalsammansättning (i Bourdieus mening) strukturerar påtagligt åsikterna i både den socio-ekonomiska och den socio-kulturella dimensionen. Enelo finner dessutom intressant nog att medan skillnaden mellan de politiska blocken framförallt struktureras av den socio-ekonomiska dimensionen så struktureras partival *inom* blocken framförallt av den socio-kulturella dimensionen.

Enelos avhandling innehåller som framgått många intressanta iakttagelser. Genom att visa att klassröstning inte går att reducera till socio-ekonomiska frågor, och att socio-kulturella frågor är mer komplexa än som oftast antagits ger han ett bidrag till forskningen om klass och politik. Men avhandlingen har också påtagliga brister.

Ett sådant problemkomplex rör begrepp och indikatorer. Vad gäller utfallsvariabeln rör sig Enelo ganska fritt mellan att kalla denna "åsikter", "smak" och "preferenser" utan att diskutera detta närmare. Variabeln utbildning omtalas ömsom som kulturellt kapital (s 39), som en indikator på klass (s 215), eller som något annat än kulturellt kapital (s 217). Det är möjligt att detta går att förena men läsaren blir aldrig riktigt klar över hur utbildning egentligen ska förstås i Enelos ramverk.

Den metod Enelo valt och dess grafiska output är ofta lite svår att tolka och bedöma. Inga anpassningsmått redovisas så läsaren lämnas i sticket ifråga om att bedöma hur väl de grafiska representationerna fångar den empiriska variationen. Antalet kluster och deras tolkning framstår som lite godtycklig. Jag saknar också sensitivetsanalyser t.ex. ifråga om vad sammanslagna svarsalternativ och andra databearbetningar egentligen betyder för resultaten. I presentationen av metoden tycks Enelo förfäktat att valet står mellan olika linjära och additiva analysmetoder och den han valt. Men det är ju inte alls fallet: samhällsforskarna har numer en uppsättning analysmetoder som bygger på liknande antaganden som den Enelo använder, men som enligt min mening är mer lättolkade och robusta.

Stefan Svallfors, fakultetsopponent, Umeå universitet

Övriga recensioner

Rolf Lidskog och Göran Sundqvist (2011) *Miljösociologi*. Studentlitteratur.

Efter tjugofem år av strävan efter hållbar utveckling där social-, ekonomisk- och miljöhänsyn skulle gå hand i hand konstaterar fler och fler bedömare att ett sådant förhållningssätt inte räcker. Den kända devisen från Brundtlandrapporten om vår gemensamma framtid; att hållbarhet är att tillgodose dagens behov utan att förstöra för nästa generation, har visat sig vara för svag. Det finns alltså starka skäl att med förnyat intresse hitta förhållningssätt och begrepp för att hantera människans miljöpåverkan. Sverige är inget undantag. Trots att vi svenskar i allmänhet anser att vi är duktiga på miljöfrågor, har vi ett genomsnittligt globalt ekologiskt fotavtryck på 5,9 global hektar och ligger därmed på 13 plats på listan över länder med störst miljöpåverkan. Ungefär på samma plats ligger svenskarnas genomsnitt i koldioxidligan vilket sammantaget innebär att om människor världen över skulle leva som vi skulle miljöproblemen vara mycket värre. I introduktionsboken till *Miljösociologi* försöker Lidskog och Sundqvist att ge läsaren verktyg för att förstå miljöproblemen såsom politiska problem där socialt samspel sätter villkoren för skapandet och lösningen av miljöproblem. De skriver kärnfullt att "Natur och samhälle är förenade i en gemensam verklighet" (s.49), vilket klargör att miljön för en sociolog aldrig kan vara eller skapas utanför det politiska. Denna verklighet ser inte radikalt annorlunda ut nu än vid mänsklighetens startpunkt, miljöproblem har varit människans ständiga följeslagare. Boken är skriven som en ingång till området utifrån författarnas gedigna erfarenhet av att undervisa inom lärarprogram, miljövetarprogram och sociologiprogram.

Lidskogs och Sundkvists bok är välkommen som kurslitteratur eftersom den ställer frågor om essensen av miljöproblem vilket får studenter att fundera ett steg längre. Bokens kapitel ställer frågor om vad ett miljöproblem är, om miljöproblemen finns i naturen samt staten, individen eller vetenskapen som svaret på utmaningarna. Lidskog och Sundqvist ger rikligt med exempel och referenser till tidigare forskning bland annat från Beck och Bauman. Ett område de lutar sig emot och finner inspiration från är de tekniksociologer som verkar inom fältet STS (Science and Technology Studies). När de försöker att finna en definition av vad som är centralt i deras bok menar de att "Miljöfrågor är aktörsbaserade praktiker" (s. 41) med en tydlig koppling till aktör-nätverksteorin. Även om författarna är teoretiskt mycket kunniga inom området är språket, som sig bör i en studentlitteraturbok, inte onödigt krångligt. Författarna är måna om att ta om, förklara och introducera varje kapitel rigoröst. Det märks också att Lidskog och Sundqvist har undervisat otaliga studenter inom detta fält och därigenom lärt sig vad som når fram och vad som inte når fram.

Att såsom miljösociologin gör, att ta sin utgångspunkt i att miljöproblemen och miljölösningarna är mänskliga, politiska och materiella samtidigt innebär att fokus hamnar på klassiska sociologiska frågor som till exempel maktfördelning. Författarna

skriver att "Miljöproblemen är samhällsproblem som skapas av samhällsutvecklingen och är därför placerade i samhällets mitt. Det innebär att naturen är föränderlig eftersom den är skapad genom aktörernas praktiker" (s.155). Trots denna vetenskapsteoretiska tydlighet och klara beskrivning av vad miljösociologin bidrar med saknar jag en fylligare beskrivning av vad en analys av miljöriktiga faktiskt innebär. Författarna använder sig inte explicit av den omfattande tidigare forskningen som studerar vilka som drabbas av miljöförstöringen eller vilka ekonomiska system som historiskt har orsakat miljöproblem. Bland annat har flera ekosocialister påvisat sambanden mellan klimatförändringar, högre matpriser och hungersnöd. Här saknar jag den sociologiska spetskompetensen vilken brukar vara att påvisa olika negativa maktförhållanden och dess konsekvenser. De föreslår att "Sociologen kan göra nytta genom att visa hur sociala relationer skapas utifrån olika definitioner och inramningar, och på ett sätt som marginaliserar vissa grupper medan andra får makt" (s.151) men konkreta exempel på marginaliseringspraktiker är svårfunna i boken. Kanske att det blir för mycket fokus på vad miljöproblem är och hur miljöproblemen skapas vilket skymmer vilka konsekvenser de får?

En annan aspekt av miljöproblematiken som jag i stort sett saknar är vilken roll olika miljörelser spelar i att uppmärksamma och finna lösningar på miljöfrågor. Lidskog och Sundkvist skriver om FN-konferensen 1972 i Sverige men nämner inte att det samtidigt arrangerades en alternativ miljökonferens av miljörelsen som var mycket kritiska till vad som pågick innanför de stängda dörrarna till den officiella konferensen. När miljörelsen nämns är det framför allt i form av Greenpeace som lyckades få de europeiska politikerna att uttala sig emot sänkandet av oljeplattformen Brent Star i Östersjön (s.117). Författarna är skeptiska till den sortens aktioner då de menar att själva grundproblemet med oljeutvinning kvarstår och att det blir en betydelselös seger i det stora hela. I sitt exempel har Lidskog och Sundkvist en poäng, men samtidigt tappar de möjligtvis bort alla de framgångsrika miljörelser som har satt stopp för Vindelälven- och Kalixälvens utbyggnad, anti-kärnkraftsrörelsen, de ekologiska odlarna, eller för att ta ett aktuellt svenskt exempel, Ojnareskogens vänner. Författarna ställer tre kraftfulla frågor om huruvida staten, individen eller vetenskapen kan lösa miljöproblemen var för sig. Svaret är att inga lösningar hittas var för sig eftersom problemen också skapas av alla tre typerna av aktörer, men ett sådant svar utelämnar kraften hos miljörelserna och möjligheterna att göra politik tillsammans. Även om det kanske är ett sådant svar författarna ger i slutet, vore det kanske på sin plats att i boken få läsa om djupare beskrivningar på framgångsrika exempel av miljörelsernas praktik.

Lidskog och Sundkvist bok om sociologin som studerar miljöfrågor är en viktig introduktion till ett kunskapsfält som ofta glöms bort när miljöproblem ska hanteras. Inte minst är denna brist synlig i de senaste 25 årens svenska politiska ekonomerna strävan av att uppfinna och implementera policy för att få social-, ekonomisk- och miljöhänsyn att gå hand i hand. Boken har ett språk anpassat till grundnivå och kapitlen har tydliga poänger vilket gör den utmärkt som en kursbok inom fältet, men idéerna och poängerna borde få en större läsekrets än studenter som redan är intresse-

rade av miljöfrågor. Politiker och makthavare inom alla läger borde fördjupa sina kunskaper inom miljösociologi för att på ett mer grundläggande vis bemöta utmaningen att skapa en hållbar värld för oss alla.

Martin Hultman, Umeå universitet

Johannes Lindvall och Bo Rothstein (2009) *Vägar till välstånd – Sambandet mellan demokrati och marknadsekonomi*. SNS förlag.

Syftet med boken är att ge studerande i ämnen som statsvetenskap och sociologi förståelse för marknadernas sätt att fungera, samt att ge ekonomistuderande bättre insikt i marknadernas beroende av väl fungerande politiska institutioner och de politiska förhållandenas betydelse för den ekonomiska utvecklingen. Boken är alltså tänkt att ha relevans för flera ämnen.

Boken inleds med ett kapitel som beskriver dels hur demokrati och marknad kan utgöra varandras problem, dels hur demokrati och marknad kan vara en tillgång för varandra. Demokrati och marknad kan exempelvis vara en tillgång för varandra genom att staten förser samhället med en god rättsordning. Marknaden kan vara en tillgång för demokratin genom att marknaden förser samhället med ekonomisk tillväxt och därigenom förser politiken med resurser att fördela.

I bokens andra och tredje kapitel redogörs för hur kvalitet uppstår i offentliga institutioner samt vilken roll sociala institutioner och tillit har för tillväxt. Lite kortfattat framställs det som att en opartisk rättsstat är det bästa för hög kvalitet i de offentliga institutionerna och för låg korruption. Detta samverkar också med uppkomsten av sociala institutioner som befrämjar tillit. Tillit i sin tur är själva kärnan för att få låga transaktionskostnader vid marknadsutbyten, vilket leder till tillväxt. I boken redogörs för institutionell teori om människors deltagande i informella institutioner. Det påvisas därvidlag att demokratiska principer är nödvändiga för att skapa den dialog och trovärdighet som ger effektiva institutioner. Dessutom redogörs för några hypoteser om varför en stat reformerar sina formella institutioner för att bli en rättsstat.

Bokens fjärde kapitel redogör för olika typer av marknadsekonomier. Här jämförs regler för marknadens funktionssätt i Sverige, Tyskland, Frankrike, Storbritannien och USA vad avser arbetsmarknadens organisering och ekonomisk omfördelning över tid och försöker sedan med hjälp av dessa data dra slutsatser om tillväxten, också detta över tid. En slutsats i kapitlet är att det inte endast finns en enda modell för hur man ska organisera ett samhälle för att få välfärd och tillväxt.

I det femte kapitlet redogörs för grundläggande politiska institutioner och dessas påverkan på det politiska utfallet och därmed den förda politiken. Till exempel verkar det finnas ett samband mellan vilket valsystem ett land har och grad av konflikt eller

konsensus i samhället. Detta i sin tur påverkar utfallet av politiken. Dessutom redogörs för hur politikens tröghet genom idéer, normer och politisk kultur ger avtryck i hur politiska problem löses i samhället. Politiska system fungerar alltså olika och detta ger politiska och ekonomiska effekter.

Det sjätte kapitlet behandlar organisationernas makt att påverka politiken utifrån de tre idealmodellerna pluralism, etatism och korporativism. Särskilt behandlas hur detta får genomslag på den förda ekonomiska politiken. Slutsatsen är att det är viktigt att förstå vilket inflytande det civila samhället har på politiken för att förstå politiska utfall och i förlängningen politikens ekonomiska effekter.

Till att börja med förtjänas det att påpekas att boken fyller ett tomrum i svensk utbildningslitteratur. Något som också författarna framhåller som tungt vägande skäl till att skriva boken. För detta förtjänar författarna en eloge.

Dock finns det svagheter som förtjänar att lyftas fram. Bokens titel speglar inte bokens innehåll särskilt väl. Den behandlar visserligen aspekter på samspelet mellan demokrati och marknadsekonomi, men min uppfattning är att bokens huvudsakliga mål är att beskriva marknadernas beroende av väl fungerande politiska institutioner i allmänhet. Det är alltså tveksamt om boken egentligen beskriver sambandet mellan demokrati och marknad. Istället beskriver boken sambandet mellan effektiviteten i politiken och marknaden. För egen del tror jag det senare i princip är en korrekt beskrivning av orsakssambandet vilket visar sig i många historiska och nutida exempel på effektiv marknadsreglering och efterföljande tillväxt och samhällsomvandling. Hela Västeuropa kunde under 1800-talets gång industrialiseras och inleda en period med hög tillväxt utan att länderna var demokratiserade. Detsamma gällde Japan på 1800-talet och Sydkorea efter Koreakriget. Kina uppvisar också hög tillväxt utan demokrati.

Om nu sambandet går mellan effektiv politisk reglering och tillväxt via marknaden hur kommer då demokratin in i bilden? I boken påstås att: ”Resultaten tyder så långt på att demokratisering har en klart positiv inverkan på ekonomisk liberalisering (det vill säga införandet av mer marknadsekonomi) men att effekterna av ekonomisk liberalisering på införandet av demokrati är mer osäkra” (s.22). Vad författarna fått detta ifrån är en gåta för mig. Om något borde författarna påstå precis det motsatta.

För det första finns det en del avancerad nationalekonomisk forskning som visar på divergerande resultat vad gäller demokratiseringens effekt på tillväxten (för mer om detta läs kapitel 17 i *The Economics of Growth* av Philippe Aghion och Peter Howitt). För det andra finns det en hel del statsvetenskaplig litteratur där det visas att beroendesambandet går från effektiva marknader via tillväxt mot demokrati. I *The emergence of democracy : a comparative study of 119 states, 1850–1979* visar Tatu Vanhanen att demokrati följer på tillväxt och rikedom. Anledningen är att när vissa element av befolkningen i en stat blir rikare får människor tid och pengar som de kan använda för politiska ändamål. Demokrati följer därmed som en konsekvens av den följande politiska striden mellan gamla och nya politiska eliter. Nu är förvisso Vanhanen inte ensam i sin uppfattning att sambandet går från tillväxt och välstånd till demokrati. En av den moderna statsvetenskapens största, Ronald Inglehart, framhål-

ler sådana samband i sin forskning. Han menar att desto rikare invånare i ett land är ju större är chansen att de framhäver frihetliga och självförverkligande värden. Detta tenderar att framtvinga demokrati där den inte finns och förstärka demokratin där den redan är ett faktum. Även Seymour Martin Lipset framhöll denna typ av resonemang i klassikern *Political Man*.

Jag menar att en lärobok om sambandet mellan demokrati och marknadsekonomi vinner på en allsidig belysning av både begreppen och dess inbördes beroendeförhållanden. Som Lindvalls och Rothsteins bok är utformad kommer jag inte ifrån tanken att den i allt för stor utsträckning enbart är en produkt av den forskning författarna själva bedriver. Den lever därmed inte upp till den allsidighet som kan krävas av en lärobok i ämnet.

Fredrik Bonander, Örebro universitet

Josefina Syssner, red. (2011) *Perspektiv på turism och resande*. Studentlitteratur.

Turismforskningen är ett växande forskningsfält även om turism och resande har studerats länge. Att forskningen på området ökar i intensitet och drar till sig allt fler forskare är ett tecken i tiden som helt säkert har att göra med att turism av politiker och företagare på senare tid allt mer kommit att betraktas som en lovande ekonomisk marknad. Turismen är med andra inte längre bara en angelägenhet för resande hungriга på upplevelser, idag är turism en industri som omsätter miljarder. Därigenom blir företetsen intressant för politiker och pengar dirigeras till området, och med pengarna väcks intresset för möjligheten att forska. Det satsas en hel del EU-medel på turismforskning. Jag arbetar själv i ett sådant projekt, ett Interregprojekt inriktat på att skapa "gränsöverskridande mervärde" i arbetet med att utveckla turismen i Trollhättan/Vänern i Sverige samt Limfjorden och Nordgyllands kustamhällen, i Danmark. Tillväxt och hållbarhet är ledorden i projektet och det övergripande syftet är att utveckla orterna som destinationer. Projektet är tvärvetenskapligt, med en övervikt av forskare från disciplinerna National- och Företagsekonomi. Och med ledning av ämnestillhörigheten bland deltagarna på de konferenser jag åkt på i samband med projektet för att presentera forskningen är detta bilden som växer fram. Turismforskning har en stark slagsida åt ekonomi och bedrivs i hög grad av företagsekonomer. Därför är det glädjande att kunna konstatera att det producerats en antologi där forskare från hum-/samområdet visar på alternativa teorier och metoder för att söka kunskap om det månfacetterade fältet turism. Det är på tiden!

Antologins inledande kapitel innehåller en kortare inledande introduktion av forskningsfältet samt en genomgång av bokens tre grundantaganden. 1: att turism är ett fält bestående av många olika fält. 2: att studier av turism bör bedrivas med insikt

om att turism bara är ett sätt att resa, bland många andra. 3: att turism i hög grad handlar om relationer av över- och underordning, om makt. Här finns även en introduktion till sättet att forska som författarna utgår från, att närma sig turism via vetenskapliga begrepp. Därefter följer 13 kapitel med följande rubriker: Etnografi, Diskurs, Identitet, Etnicitet, Intersektionalitet, Kultur, Plats, Makt, Arbetsvillkor, Postkolonialism, Tids- och rumskompression, Transnationalism, Diaspora.

Rubrikerna visar på bredden i anslaget. Respektive kapitel är kort och kärnfullt. Det handlar därför inte om några fördjupningar av respektive perspektiv, detta är framförallt en bok för den som är bekant med begreppen och som är nyfiken på hur de kan användas för att studera turism utifrån ett samhällsvetenskapligt eller kulturvetenskapligt perspektiv. Varje kapitel innehåller en genomgång av begreppet samt metodologin samt exempel på hur man kan använda dem för att analysera sådana turistiska problem som till exempel: resebroschyrer, sexturism, arbetsförhållanden, asymmetriska maktrelationer och språkförbistring. Även om bredden i anslaget har ett pris i form av förenkling så visar man just genom bredden på hur angeläget det är för forskare från hum-/samområdet att forska om turism. Det är en växande industri som ger återverkningar på samhället, både på resmålen och här hemma. Politiker och företagare ser i turismen stora möjligheter och i Danmark har man kommit långt i omställningen av ekonomin. Där talar man om turism i termer av näring och industri och Sverige ligger inte långt efter. Ytligheten som bokens bredd tvingar på innehållet är således ingen kritik, mer ett konstaterande. Och eftersom författarna är generösa med korsreferenser mellan kapitlen och teorierna delvis överlappar varandra är ytligheten dessutom delvis skenbar. Här finns större djup än vad rubrikerna indikerar. Och eftersom turismforskningsfältet är så pass mångfacetterat som det är blir mängden av ingångar ett slags illustration till komplexiteten och kontrasten till mycket av företagsekonomisk (lönsamhetsinriktad) forskning blir härigenom större. Speciellt tydligt blir detta i kapitlet om Makt, där konsekvenser av tanken om Partnerskap för turism analyseras och det visar sig att lönsamheten inom industrin till stor del skapas genom låga löner. Även sexindustrin som analyseras i kapitlet om Intersektionalitet är av samma anledning särskilt värdefullt, liksom analysen av arbetsvillkoren för arbetarna inom turismnäringen i London, i kapitlet om Arbetsvillkor. Genomgående gäller för kapitlen i boken att de inte bara innehåller *presentationer* av begreppen och perspektiven, här finns även *problematiseringar* av dem.

Invändningar och problem finns här som i och med andra böcker. Och även om förtjänsterna klart väger över finns några saker som är värda att nämna för att ge balans åt recensionen. Bitvis blir det väl översiktligt vilket gör att man riskerar att förlora läsare som är intresserade av turismfältet men som inte har erfarenhet av att arbeta med abstrakta teorier. Det är ett oundvikligt problem, som inte bara denna bok brottas med. Ett problem som man däremot skulle kunnat åtgärda utan att ändra på innehållet egentligen är placeringen av kapitlen. Jag har svårt att se en röd tråd här och tror att en del av ytligheten hade kunnat åtgärdas med ett upplägg som gick från lite mer övergripande kapitel/begrepp som Kultur, Etnicitet och Etnografi, för att sedan succesivt och gradvis bygga upp komplexiteten genom att presentera övriga teoretiska

kapitel och sedan avsluta med de lite mer tillämpade kapitlen. En randanmärkning är även att det saknas perspektiv som hade kunnat vara med. Ett sådant perspektiv är Aktör-Nätverksteori (ANT) som hade kunnat ersätta något av de överlappande kapitlen om Poskolonialism/Intersektionalitet/Makt, vilka möjligen hade kunnat integreras i ett kapitel. ANT hade utgjort ett bra och fördjupande komplement till övriga ingångar, med begrepp som: aktör, nätverk och affekt, vilket är högst relevant och användbart för att förstå ett fenomen som turism.

Med det sagt vill jag avsluta med att säga att detta är en viktig bok som fyller en betydande funktion för att öppna upp turismfältet för forskare inom hum-/samområdet, som både kan och bör bedriva forskning kring olika aspekter av turism, kritiskt analyserande forskning. Inte som alternativ till annan turismforskning utan som komplement. *Perspektiv på turism och resande* är en bok som visar på möjligheter och som inspirerar till fortsatt arbete med nya perspektiv och ingångar till det högaktuella och viktiga kunskapsområdet turism.

Eddy Nehls, Höskolan Väst

Thomas Knoll och Ann-Katrin Witt (2011) *Tillbaka till framtiden. Familjens betydelse för individens livsval*. Studentlitteratur.

Sverige ses ofta som ett av de länder i världen som är mest individualistiskt och minst traditionsbundet. Hur skall vi då förstå att vi befinner oss mitt i en "re-traditionaliseringstrend". uttryckt som "nyfamilism" (s. 14). I *Tillbaka till framtiden*s fem kapitel söker författarna Thomas Knoll och Ann-Katrin Witt, Jill Gutenfelt och Peter Björk reda ut fenomenet. De två första författarna är också bokens redaktörer. Det är emellertid inte studieobjektets utbredning som är analysernas fokus utan dessas uttryck genom värderingar, handlingar som de återges företrädesvis i debatlitteratur och media. Två teman omsluter analysen. Det första är kopplingen mellan nyliberalism, nykonservatism och postmodernism och den "oheliga alliansen" mellan "folket" och "eliterna" sammanfogat i en socialkonservativ strömning (s. 101). Det andra temat är distinktionen mellan de som individualiseras genom samhällets oundvikliga förändringar och de som individualiserar sig genom att välja bort traditionella hierarkier.

Redan i inledningen antyds förklaringen till fenomenet som: "symboliska manifestationer av den oro som drabbar de ofrivilligt individualiserade", en tes som Thomas Knoll preciserar i det avslutande kapitlet. Han hänvisar till kopplingen mellan nyliberala och socialkonservativa värderingar som understöds av varningar och exempel på familjens och samhällets moraliska sammanbrott. I min läsning av boken väljer jag att börja från slutet för att se om och hur de olika kapitlen hjälper oss att förstå "längtan efter ett föreställt förflutet". Knoll har Tyskland som referenspunkt och den kristde-

mokratiska familjeministerns reformer med svensk familjepolitik som förebild. Syftet var att höja nativiteten och underlätta för barnfamiljer att förena arbete och familj, det vill säga en tvåförsörjarfamilj. Knoll visar att förslaget ligger i linje med "postindustriella närings- och arbetsmarknadsintressen". Men samtidigt förespråkas i sann nyliberal anda skattesänkningar och minskade välfärdsstatliga åtaganden och privatisering av vård och omsorg. De inneboende motsättningarna blir uppenbara, familjen blir den skärningspunkt där till synes oförenliga krav landar.

I riktningen bakåt spelar den traditionella familjen en viktig roll. Ann-Katrin Witt avhandlar i ett första kapitel *Kärnfamiljens diskurs och dess betydelse för kvinnorna*. Hon ställer tre retoriska frågor: Är en traditionell kärnfamilj alltid bäst för alla? Bör kärnfamiljen bevaras till varje pris eller vore det bättre om den begravdes? Är familjen kanske rentav mest hindrande för de kvinnor som den sägs värna? Givet frågornas retoriska karaktär är svaren knappast förvånande. Det känns lite som att slå in öppna dörrar. Witt visar kärnfamiljdiskursens dominans också inom områden som vi inte alltid är varse. Hon lyfter fram vårdnadsbidraget som exempel på riktningen bakåt, men hon frågar sig aldrig varför "re-formen" inte mött något gensvar hos "folket"? Ett enkelt svar är naturligtvis att ersättningen är för låg, men svar som avser människors handlingar är sällan enkla. I Knolls övergripande perspektiv förläggs en av samtidens motsättningar i familjen och vårdnadsbidraget passar bra in i den analysen. Det är ett intressant exempel på den "re-traditionalisering" som hade förtjänat en fördjupad analys som öppnat upp för en vidare förståelse av samtidens trender av vilka ökade socioekonomiska klyftor är den mest påtagliga.

Varför anses moderskapet vara "naturligt"? Den tematiken avhandlar Jill Gutenfelt i *Det ombuldade moderskapet*. Inledningsvis presenteras en historisk exposé över synen på moderskapet, männens roll och nyttan av att skaffa barn. Texten igenom handlar det om att ifrågasätta det självklara. Den goda modern och hennes historiska rötter mejslas ut. Därefter förflyttas vi till familjens betydelse för den svenska modellen och rädslan att kvinnor väljer bort moderskapet och att det föds för få barn. Så varför skaffar vi oss då barn? Gutenfelt hävdar att det är ett planerat uppfyllande av förväntningar, att bara låta det ske, medan att inte skaffa barn är resultatet av ett aktivt medvetet val och hon *tror* "att vi inte så radikalt skiljer oss från tidigare livsmönster". Hon skriver personligt om sin egen ambivalens inför moderskapet och man anar ett egenintresse att fördjupa sig i frågan. Att lyfta fram att vi numera har många "barnfria" icke-föräldrar (inte att förväxla med barnlösa) bryter ett tidigare tabubelagt område och individens frihet ställs mot familjekollektivets krav och ideal. Genom det greppet tvingar hon läsaren att reflektera över jämställdhet, bio-makt, adoption och heteronormativitet i nya banor och vi inser att vi bara befinner oss i början av omvälvningarnas tid. Guteland öser på så att hennes budskap ibland blir övertydligt. Hon vill ha förändring – om så bara nagga traditionalismen i kanten och eftersom moderrollen är konstruerad så kan den dekonstrueras. Javisst – den är ju något som kvinnor och män i samspel iscensätter och inte ett varats urtillstånd. Men även konstruktioner är sega och svåra att förändra och myter svåra att avliva. Nog har det hänt mycket i barnfamiljers vardagsliv, och det är nog få som ser sig som den traditionella familjens fan-

bärare när de i sina vardagspraktiker söker överbrygga de starka motsättningar som ryms i samtidens familjeliv. Och kanske finns det skäl att höja ett varningens finger för analyser som hävdar att "folket" på ett försåtligt sätt fångats av "elitens" dolda budskap – dvs. att de inte begriper sitt eget bästa.

Peter Björk avhandlar I *"det infantila samhällets labyrint"* relationen mellan barn- och vuxenhet i ljuset av en oroande samhällsutveckling och listan på icke önskvärda förhållanden tycks oändlig. Liksom i övriga texter är familjen i fokus. I en svepande presentation av 1900-talet ses arbetarrörelsen, feminismen, antiimperialismen och ungdomsrevolten 1968 som orsaken till samhällsförändringen och blir också måltavla för vad som måste återställas. Det mesta tycks "ha gått för långt", vilket tas till intäkt för bl a hårdare tag i barnuppfostran och i skolan. Med utgångspunkt i Carl Hamiltons snart 10 år gamla bok "Det infantila samhället" analyseras tecken på upplösningen av generationsgränserna och en alltmer tilltagande "ansvarslöshet". Detta drabbar skolan extra hårt och kunskapen, auktoriteterna och lärarnas status måste återupprättas. Skolan och familjen blir alltså måltavlan för återställandet av hierarkier. Liksom Knoll lyfter Björk fram att trenden inte är enhetlig och tydlig. Björk menar också att återupprättandet av hierarkier inte bara handlar om familj och skola utan är en generell attack mot ett samhälle präglad av jämställdhet och värdenihilism – det handlar alltså om att återskapa skillnader.

Tillbaka till framtiden är en i raden av böcker om den samtida familjen. Analysen platsar i genren "grand theory" vilket ofta lockar till generaliseringar. I olika varianter markeras riktningen bakåt och dess inneboende motsägelser. Allt är inte entydigt vilket berikar analysen. Men i det avseendet önskar man att redaktörerna uppmanat sina medskribenter att diskutera motiven för de exempel som valts och att de valda exemplen utsatts för en kritisk granskning. Det handlar trots allt om re-traditionalisering som fenomen och inte om dess styrka och utbredning.

Bokens styrka är det stora perspektivet – familjen i ljuset av nyliberala och socialkonservativa strömningar. Det är en rik bok varav endast en bråkdel varit möjligt att beröra. Den är ett utmärkt seminarieunderlag som kommer att ge upphov till många, långa och livliga diskussioner.

Margareta Bäck-Wiklund, Göteborgs universitet

Marcel Fournier (2013) *Émile Durkheim: A biography*. Polity Press.

År 1973 utkom Steven Lukes med sin bok *Emile Durkheim*, en bok som blev rättmätigt hyllad. Bokens undertitel var: *A historical and critical study*. Lukes problematiserade på övertygande sätt en del svagheter i Durkheims teorier. Men han tappar delvis bort de biografiska aspekterna och Durkheim hänger lite i luften i så måtto att Lukes inte sätter in Durkheim in i det franska intellektuella livet.

40 år senare har en ny och mer omfattande biografi publicerats, nämligen Marcel Fourniers bok *Émile Durkheim*. Det är en omfattande intellektuell biografi över sociologins främsta fadersfigur och i denna bok fångas Durkheim verkligen i helfigur.

Fournier har hittat nya manuskript, rapporter och mycket annat material som motiverar en aktuell biografi. Boken kännetecknas framför allt av att den är kronologisk snarare än tematisk, som så många andra studier av Durkheim. Och den betonar mer den kollektiva rörelsen i form av lanserandet av den sociologiska tidskriften *L'Année sociologique* (1896), där Durkheim kom att bli den centrala gestalten.

I huvudsak försöker och lyckas Fournier balansera mellan habitus och fält (han hade Bourdieu som handledare) eller med andra ord mellan individen Durkheim och det kollektiva franska sociologiska fältet. Och för att kunna genomföra detta krävs det stort utrymme i form av stort antal sidor (866 s).

Genom Fournier träder vi in i Durkheims vardagliga forskarverkstad, vi tar del av hans stora undervisningsbörda, vi möter personer som han samarbetade med och vi möter kritiker som Gabriel Tarde. Vi får mängder av detaljer, t.ex. vad Durkheim hade för inkomst i sina olika anställningsformer. Detaljrikedomen är överväldigande. Fournier måste ha suttit otaliga timmar i olika historiska arkiv och samlat in material. Innan denna bok kom ut hade han skrivit en biografi över Marcel Mauss, en man som bekant som stod nära Durkheim socialt och intellektuellt, så Fournier var nog delvis bekant med samma arkivmaterial.

Fournier beskriver livfullt vilket arbete som låg bakom startandet och drivande av *L'Année sociologique*, från i huvudsak Durkheim sida. Fournier behandlar ingående innehållen i ett antal nummer av tidskriften och hur de enskilda numren togs emot av "allmänheten". Durkheim och hans medarbetare kämpade hårt för att motivera sociologins studieobjekt, den s.k. sociala realismen. Tidskriften blev deras främsta organ och tidskriftsnumren var ambitiöst omfattande. Det första numret omfattade ca 900 sidor och av upplagan på 1100 återstod bara 380 osålda exemplar en kort tid därefter. Förutom de många artiklarna var recensitionsavdelningen häpnadsväckande omfattande. I ett av de tidigare numren recenserade Durkheim hela 60 böcker (många av dessa var korta noteringar), från skilda språkområden. Tidskriftens försäljningsframgång visade att den svarade mot ett behov. Durkheim-gruppen kunde efter några nummer utropa: vi har lyckats etablera sociologin som vetenskapligt ämne, ett ämne som undersöker samhällets tvingande lagar och detta gör det till en vetenskap. Det får Durkheim att ta till brösttoner och hävda att sociologin är en fransk specialitet. I Italien och USA fanns det redan sociologiska tidskrifter och dessa tog emot *L'Année* med stort intresse.

Det är en fascinerande läsning som Fournier delger oss om arbetet med denna tidskrift, ett arbete som var slitsamt och där framför allt Durkheim slits mellan hopp och förtvivlan inför kommande nummer och hur dessa nummer skall tas emot i det franska intellektuella livet. Särskilt drabbas Marcel Mauss av Durkheims förtvivlan. Durkheim menar att Mauss är för lat och har för många andra järn i elden. Överlag uppmuntrar Durkheim dock Mauss men denne får inte alltid tack för det arbete han lägger ned. I t ex Durkheims bok om självmordet är det Mauss som samlar in det om-

fattande statistiska underlaget utan att få så mycket som ett tack. Mauss nämns inte ens i boken.

I stort sett saknas framstående tyska sociologer som Max Weber. Tönnies och Simmel uppmärksammas helt kort. Simmel bidrog med en artikel i första numret av *L'Année*, men sedan fick det vara nog. Durkheim avfärdar Simmel som varande en spekulativ tänkare med stora mystifierande drag. Simmel hade vänskapliga förbindelser med Weber, som visserligen hade visa dubier över denne fritänkare, liknande de Durkheim gav uttryck för. Det är därmed förunderligt att inte Durkheim och Weber uppmärksammas varandra. Det finns inga bevis för att de läste varandras böcker eller artiklar. Durkheim hade i sin ungdom studerat i Tyskland och beundrade mycket av den pedagogiska kvalitén vid de tyska universiteten. Det intellektuella samtalet i Mellaneuropa var ofta gränslöst, men inte i fallet Weber och Durkheim, trots att man arbetade inom samma ämnesområde och trots att båda behandlade religionen sociologiskt. Inte ens i *L'Années* stora bibliografiska avdelning nämns Max Weber. Tidsskriften hade stora ambitioner att behandla böcker som på något sätt tog upp sociologiska frågeställningar och tomrummet är på något sätt talande. Det är dock en gåta som inte Fournier behandlar. Det är allena Max Webers fru Marianne som nämns i boken. Överlag var Durkheim inte särskilt uppskattande över tyskarnas bidrag till utvecklande av samhällsvetenskapen, nej, han var till och med besviken.

Fournier beskriver på ett levande sätt det dåvarande franska akademiska livet, från undervisningen, över de akademiska graderna till byggnadernas arkitektur, som var fyllda av berömda konstverk. När jag läser boken upplever jag det som om jag går omkring i det akademiska Paris kring år 1900.

Detta är ett verkligen imponerande verk, fullt av liv och rörelse och då särskilt de intellektuella rörelserna under Durkheims livsperiod. Fournier lyckas förmedla inte bara Durkheims tankar utan även tidens tankegångar; vi får en fullmatad bild av dåtidens intellektuella och deras röster. Jag upplever det som att läsa en roman av Dostojevskij. Vi får höra många stämmor komma till tals, både anhängare och kritiker. Jag kan inte annat än imponeras av detta djuplodande verk. Och detta späs på av den språkliga enkelheten och klarheten, vilket gör verket till en njutning att läsa.

Lars-Erik Alkvist, Högskolan Dalarna